

Ivica Župan

Vladimira Varićaka 5
HR - 10010 Zagreb

Esej / Essay

Primljen / Received:

Prihvaćen / Accepted:

UDK / UDC: 73Kožarić, I.

Umjetnički opus u neprestanoj tranziciji

Neke spoznaje o naravi umjetničkog poslanja akademika Ivana Kožarića u povodu 100. obljetnice njegova rođenja

„Nedostatak neukroćenosti velika je uvreda životu”,
Francis Picabia

An Artistic Opus in Permanent Transition

Insights into the nature of the artistic mission of academic painter Ivan Kožarić, on the occasion of the 100th anniversary of his birth

“Lack of indomitability is a great insult to life”,
Francis Picabia

SAŽETAK

Brojne su dimenzije vebna opusa akademika Ivana Kožarića, golema je složenost potencijala njegova vizualnog govora u svoj širini njegovih reprezentacijskih, medijskih i narativnih očitovanja. Nije lako steći uvid u vitalnost, umjetnički temperament (ludički, nedogmatski, vitalistički, s humorom i sa slobodnom i gotovo anarhističkom nepomirenošću), mnogolikost njegova djela, slobodarstvo, subverzivnost, inovativnost, vizualnu znatiželju, imaginativan potencijal, plastičku imaginaciju, prkosno ponašanje, optimizam i značenje Kožarićeva markantnog stvaralaštva, visoku vizualnu kulturu i plastičku artikulaciju, različite oblikovne prakse i sve jezične formacije i polaritete u kojima se tijekom desetljeća okušavao, nevjerojatno raznolik repertoar tema, motiva i poruka, upitanost o stanju i sudbini jezika umjetnosti...

Ključne riječi: Ivan Kožarić, inovativnost, nekodificiranost, slobodoumnost, dihotomičnost, antiautoritativnost, permanentna evolutivnost, nedogmatičnost, ludičnost, nedovršenost, promjena, resemantiziranje

ABSTRACT

There are numerous dimensions in the magnificent opus of academic painter Ivan Kožarić, and there is enormously complex potential of his visual speech in the full breadth of its representational, media, and narrative manifestations. It is not easy to gain insight into his vitality, his artistic temperament (ludic, non-dogmatic, vitalistic, humorous, with a free-minded and almost anarchist irreconcilability), the multiplicity of his works, his free-spiritedness, subversiveness, innovation, visual curiosity, imaginative potential, plastic imagination, defiant behaviour, optimism, and the meaning of Kožarić's striking oeuvre, his high visual culture and plastic articulation, various formal practices and all linguistic formations and polarities in which he experimented over the decades, an incredibly diverse repertoire of subjects, motifs, and messages, his questioning the state and fate of the language of art...

Keywords: Ivan Kožarić, innovation, non-codification, free-spiritedness, dichotomy, anti-authoritarianism, permanent evolution, non-dogmaticism, ludism, incompleteness, change, re-semanticization

Akademik Ivan Kožarić profilirao se kao aktivan i utjecajan protagonist krupnog problemskog preobražaja unutar hrvatske umjetnosti tijekom druge polovice 20. stoljeća, kao prijelomna stadija od kojeg počinje, u odnosu na prethodno, u načelu bitno drukčije shvaćanje umjetničkog jezika i umjetničkog ponašanja u sredini njegova djelovanja, čiji je kulturni standard pedesetih godina 20. stoljeća već pomalo počeo asimilirati ključne pretpostavke radikalnih iskustava globalne suvremene umjetnosti. Zagovarajući potpunu stvaralačku slobodu i mogućnost odabira, prolazio je različitim putovima i odazivao se brojnim izazovima, odgovarao na njih, ostavljao tragove svojih inovatorskih odgovora, podastirao ostvarenja koja svjedoče o jednoj burnoj stvaralačkoj klimi, uključivao se u tokove aktualnih umjetničkih rasprava, pa bez njegovih doprinosa nije moguće rekonstruirati ni duhovnu i umjetničku klimu povijesnog trenutka u kojem je stvarao.

Brojne su dimenzije Kožarićeva velebnog opusa, golema je složenost potencijala njegova vizualnog govora u svoj širini njegovih reprezentacijskih, medijskih i narativnih očitovanja. Nije lako steći uvid u vitalnost, umjetnički temperament (ludički, nedogmatski, vitalistički, s humorom i sa slobodnoumnom i gotovo anarhističkom nepomirenošću), mnogolikost njegova djela, slobodarstvo, subverzivnost, inovativnost, vizualnu znatiželju, imaginativan potencijal, plastičku imaginaciju, prkosno ponašanje, optimizam i značenje Kožarićeva markantnog stvaralaštva, visoku vizualnu kulturu i plastičku artikulaciju, različite oblikovne prakse i gotovo sve jezične formacije i polaritete u kojima se tijekom desetljeća okušavao, nevjerojatno raznolik repertoar tema, motiva i poruka, upitanost o stanju i sudbini jezika umjetnosti...

U njegovim anarhoidnim strategijama dominantni su permanentna evolutivnost, nedogmatičnost, neprestano nezadovoljstvo postignutim, gladna mladenačka radoznalost, nezaustavljivost i neustrašivost pred rizikom nemogućega, optimizam, ležernost pristupa, nepredvidljivost, iznenađenje, ludičnost, nepresušan vizualni fond, radosne stvaralačke geste, ali i metamorfozirajući potencijal, transformativni procesi, evolutivne mijene, stanja vizualne tranzicije između nastajuće forme, njezina učvršćivanja i skore dezintegracije. Uočavali smo i optimizam, nepredvidljivost, iznenađenje, ludičnost. Kao umjetnik jedinstvena spektra mogućnosti, Kožarić je bio sklon iskušavati sve što je bilo moguće, ostavljao je postrance osvojena područja, ali im se i sporadično vraćao.

Njegov opus dokumentira i brz uzlet, ranu umjetničku zrelost i fascinantnost njegove morfologije, pa i putanju autorskog interesa koja se u sedamdesetogodišnjem plodonosnom stvaralačkom putu kretala u širokom rasponu od tradicionalnih pokušaja alegorijsko-simboličke figuracije do najzahtjevnijih mentalnih, konceptualnih i transcendirajućih zahvata, slobodna i neopterećena umjetničkog ponašanja. Svojom je intuicijom na autentičan način doticao mnoge stilove – od formalnog reduccionizma pedesetih godina 20. stoljeća, minimalizma, preko analitičke umjetnosti, sve do arte povere...

Autor je brojnih izražajnih strategija unutar kojih je obrađivao ili dodirivao najrazličitije teme, od razotkrivanja intimnih i strogo subjektivnih kompleksa, pa do iskaza u kojima je sugestivno očitovao kritičke refleksije usmjerene prema demistifikaciji pojedinih fenomena čvrsto ugrađenih u dominantni sistem umjetnosti.

Mediji, materijali, prosedei, motivi, forme nisu bili kadri bez ostatka iscrpsti njegovu vizualnu znatiželju i imaginativne potencijale. Gotovo da nema discipline u kojoj se tijekom plodonosne karijere nije okušavao, dakako ne zato da bi dokazivao raznolikost svoje umjetničke proizvodnje, nego stoga što ga je uvjerenje o središnjem položaju umjetnikova subjekta upućivalo na to da svoje jezične i medijske odabire podvrgne upravo tom osjećaju potencirana subjektiviteta.

Upoznali smo se i s brojnim drugim dimenzijama njegova velebnog djela, sa složenošću potencijala Kožarićeva vizualnog govora u svoj širini njegovih reprezenta-

cijskih, medijskih i narativnih očitovanja, što ih je i jedan od naših najvećih likovnih umjetnika uopće, s najvećim svjetskim referencijama, stvarao od 1955. Stjecali smo uvid u narav, vitalnost, umjetnički temperament, mnogolikost, slobodarstvo, subverzivnost, inovativnost, vizualnu znatiželju, imaginativni potencijal, optimizam i značenje Kožarićeva stvaralaštva, visoku vizualnu kulturu i plastičku artikulaciju, oblikovne prakse i gotovo sve jezične formacije i jezične polaritete u kojima se kao autor tijekom desetljeća okušavao, nevjerojatno raznolik repertoar tema, motiva i simbola, upitanost o stanju i sudbini jezika umjetnosti...

Od početka je afirmirao nekonvencionalne oblike umjetničkog ponašanja i likovnog izričaja i razvijao nov umjetnički senzibilitet, jedinstven i dosljedan autorski rukopis, askezu i spiritualnost. Autor je najširih problemskih raspona i najrazličitijih emanacija i konkretizacija, kristalizacija doživljaja, osjećaja i ideja, s autentičnim nomadskim kretanjem kroz materijale i tehnike, oblike i kanale komunikacije. U njegovu rukopisu nailazimo zatvoren i otvoren oblik, konstrukciju, *ready-made*, modificirani *ready-made*, plastički ambijent, intervencije u vanjskom prostoru, plastičke konstrukcije, intervencije u otvorenom i zatvorenom prostoru...

Stalne mijene tek su jedna od dimenzija Kožarićeva opusa koji ima mnogo lica i naličja i široka je raspona referencijalnih polja, problemskih zadataka, tema, formi i izraza i nemoguće ga je iščitati u totalu. U njegovu opusu nalazimo i začudne zahvate poput akumulacija, fuzija, gomilanja, sklapanja i rasklapanja, spajanja i razdvajanja, zakivanja, tesanja, prenošenja, premještanja, povezivanja u platnene zavežljaje („pinklece“), ušivanja, naknadnih bojenja ostvarenja, pojedinih elemenata ili cijelih ansambala vlastitih tvorevina...

Bježeći od struktura fiksnog, koherentnog autorskog identiteta, neprestano je – kroz prizmu nesputane imaginacije – propitivao postignuto, s uvjerenjem da svako postignuće podliježe promjeni, transformaciji, uvijek može postati nešto drugo. Zapravo je afirmirao oslobođen svijet, prepun mogućnosti, zapanjuću snagu i misterij umjetnosti. Za njegov opus znakovite su pojave interdisciplinarnosti, proširenja i ukrštanja medija, preskakivanja barijera među umjetničkim disciplinama. Tijekom karijere mijenjao je stilske odrednice, ne obazirući se na to kakve će imati posljedice na recepciju njegova umjetničkog poslanja i imidž. Bilo kakva medijska ili tematska ograničenja u njegovu slučaju doista ne postoje i za nj su bila neprihvatljiva opcija. Sve su opcije legitimne, a mogućnosti realizacije, dokazivao je, nesagledive su.

Odazivajući se brojnim izazovima, u sredini u kojoj je stvarao nerijetko je kršio estetske i druge kanone, arhetipove i norme i uspješno utemeljivao uvijek drukčije i nove polazne pretpostavke, jezične odlike i problemske intonacije. Bez suzdržavanja je očitovao svoje životne, etičke i estetske nazore i projekcije, najčešće protivne dominantnim shvaćanjima u kulturi i umjetnosti u sredini u kojoj je djelovao. Svojim referencijalnim potencijalom njegovo je djelo očitovalo mentalitet koji je rastvarao naslage dotad dominantnih shvaćanja pojma umjetnosti u lokalnoj sredini.

Dopuštao si je da bude anakron i posve suvremen, čak i usporedno, a nekim je svojim idejama i postupcima intuitivno uspijevao predvidjeti nešto što se u umjetnosti tek treba dogoditi.

Sustavno je očitovao da je umjetnost samo etapa permanentna duha antiautoritarnosti, čak i anarhizma koji traje u samoj jezgri onih raspoloženja koja su u modernoj umjetnosti bila njezina najdragocjenija osobina.

U njegovu fleksibilnu i nekodificiranu djelovanju provlače se sloboda u svekolikim svojim oblicima i aspektima i njezino osvajanje, slobodoumnost, beskompromisnost, nesputanost i zaigranost, ali i sumnja, to kao jedinstven, istinski, nepotrošiv dar. I potkraj života često je isticao važnost pojma slobode: „Pisao sam molbu da

1.
Ivan Kožarić, *Asemblaž*, 2008.,
Atelijer Kožarić (foto: D. Bavoljak)

Ivan Kožarić, *Assemblage*, 2008,
Atelier Kožarić

mi oduzmu slobodu, jer mi je tada dojadila, nisam je se mogao riješiti. To je malo prepričano na ležeran način. Sloboda je moj sukus mišljenja, življenja i rada. Bez slobode stvaranja je meni nezamisliv i sam život umjetnika. Pokušavali su neki me usmjeriti u drugom pravcu, što se svodi na isto. Nisam pokleknuo, mene se nije moglo preobratiti. Od početka mojeg djetinjstva odbijao sam sve što ima veze sa naučenim, sa školom, primanjem nekih društvenih kategorija, želio sam slobodu i uspio sam je zadržati, još i danas je imam.”

U jezgri njegovih krucijalnih aktivnosti oduvijek su bili antiautoritativnost i anarhizam, koji su u umjetnosti oduvijek neke od najdragocjenijih osobina. Obnavljao je tendenciju relativiziranja statusa gotove stvari – razmicao, desakralizirao i depetificirao postignuto, poricao sakrosaktnost postignuća. Nedogmatski, ludički, vitalistički, humorno i sa slobodoljubivom, gotovo anarhističkom nepomirenošću žudio je za probijanjem svake datosti. Nema te kvalitete i konvencije čiju važnost on nije bio spreman zaniijekati i prekoračiti, naznačujući neslaganje s već postignutim.

Njegovo stvaralaštvo ostvarivalo se u okrilju permanentna stvaralačkog invencionizma, potpuno oslobođena svakog materijalnog i predmetnog ograničenja. Neprestano je dokazivao da ne postoji nikakva sigurnija fiksna, unaprijed zadana i dugo važeća norma koja bi definirala pojam i granice prakse čije odlike nazivamo umjetnošću. Umjetnost, dakle, ne posjeduje svoju nepromjenjivu, oduvijek i za svagda zadanu metafizičku konstantu, nego zapravo nastaje u konkretnim povijesnim prilikama i u određenom kulturnom kontekstu, pa je stoga uvijek promjenljiva, mobilna, tranzitna, fleksibilna, provokativna, priopćavana s ciljem da provocira i iritira recipijenta umjesto da ga umiruje.

Bježeći od statusa i struktura fiksnog, koherentnog identiteta umjetničkog ostvarenja, neprestano je – kroz prizmu nespustane imaginacije – propitivao postignuto, s uvjerenjem da svako postignuće podliježe promjeni, transformaciji i uvijek može postati nešto drugo. Zapravo je opisivao oslobođen svijet, prepun mogućnosti, zapanjuću snagu i misterij umjetnosti.

Bunio se protiv konvencija, kodeksa, formalizama, protiv svega što se stoljećima fermentiralo kao kanon, protiv formalizirane norme ponašanja i stvaranja. Neprestano je uznemiravao, radikalno narušavao konvenciju predvidljivosti pojavljivanja umjetničkog djela, afirmirajući duh pojedinca koji uvijek teži nečemu drugom i novom u srazu s krutim tradicijskim vrijednostima i običajima.

Ništa nije primao bez propitkivanja, sve je dovodio u pitanje, u sumnju – umjetničke kanone i stereotipe, norme, prosedee, zabrane, kiparske materijale, medije, pri čemu je cijelo vrijeme u isijavanju sumnji sačuvao nekonvencionalnost, humor, čak i (samo)ironiju, ali redovito na visokoj razini plastičke kulture.

Najdublje je sumnjao u stalnost i nepovredivost pojma „umjetnost” – „Stalno mislim da sam na tragu umjetnosti, a ona mi stalno izmiče!” i „uvijek je nešto drugo”.

Čest motiv njegovih radova sa sumnjom jesu lokve koje se ljeskaju na ulicama poslije kiše, predočene zrcalima ili češće fotografijama. Na jednoj je izložbi na crnu tkaninu postavio desetak zrcala različitih dimenzija i oblika koje su deskripcija mlaka, a one su medij projekcije neba na nultu parternu razinu. Kožarić se, eto, nije slagao s doksom ni s duhovnošću koje u naslijeđenim stereotipima utjelovljuju Nebo i Zemlja, a ni cijeli Svemir nije nešto što ga je duhovno ograničavalo niti je gušilo njegov osjećaj Slobode. Lokve zapravo dokumentiraju probijanje svakog ograničenja – Kožarić nije prihvaćao Nebo u sveskolikoj lepezi njegove tradicionalne judeokršćanske simbolike, pa ni kao nešto u što čovjek užasnuto upire poglede. Nema ni Neba ni Zemlje, niti Raja i Pakla, sve je to samo velika praznina, a ta podjela na koju nas se sveudilj prisiljava tek je tijekom stoljeća nametana i usvajana konvencija. Iščitali smo ovaj ciklus kao Kožarićevu anarhističku nesprijetnost na pomirbu s bilo kojom zadanošću, pa i s onim protiv kojih običan čovjek ne rogorori – s judeokršćanskom poukom da je iznad nas Nebo, a ispod Pakao. Nebesa nemilosrdno očituju i sva naša, pa i biološka ograničenja, koja je Kožarić nedogmatski, ludički, vitalistički, humorno i sa slobodoljubivom, gotovo anarhističkom nepomirenošću nijekao žudeći za probijanjem datosti nebeskog beskraj. On je, dakle, poručivao da se kao subjekt ne želi prignuti ni pred kakvom tradicijom, ma kako ona snažna, upečatljiva i dugoročna bila.

Sumnjao je čak i u nepovredive prirodne datosti. Njegove „optimističke okomice”, „uzleti”, „petlje”, primjerice, u svojim uspješnim pokušajima otiskivanja s tla nepobijeđeno prkose osnovnoj fizikalnoj sili, gravitaciji.

Da bi sačuvao svježinu izraza, od početaka je zauzeo stav neslaganja, ne samo s konvencijama povijesti umjetnosti nego i sa samim sobom i vlastitim postignućima, o čijim je vrijednostima također duboko dvojio, što, među ostalim, potvrđuje recikliranje i resemantiziranje vlastitih postignuća zbog nezadovoljstva postignutim. Njegujući trajnu skepsu prema vlastitim dostignućima, 1976., primjerice, na venecijanskom Biennalu, svoje je skulpture, u domaćoj kulturi već visoko vrednovane, neke čak i kao antologijske, na podnicu paviljanskog prostora pobacao na hrpu, onako kako se odbacuje smeće, tim činom zapravo dovevši u pitanje uspješnost svih dotadašnjih postignuća!

Nemirenje s postignutim i načelo eksperimentiranja konstante su njegova stvaralaštva (*Treba riskirati da bi se na pravi način išlo naprijed, da bi se našlo sebe; Zadržati kontinuitet neslaganja sa samim sobom; Svaki put ispočetka*), i to tek neke od zahtjevnih maksima kojih se ustrajno pridržavao u svim etapama karijere.

„Mislim da se čovjek treba svakodnevno dokazivati, pa čak i svaki sat. Mora stalno ratovati protiv sebe da bi se otvorio spram života. Ne borim se protiv smrti kao biološke činjenice, jer smrt je u nama. Borim se protiv smrti u životu... Treba stalno voditi krvavi, mirnodopski rat protiv učmalosti, inertnosti, statičnosti”, njegov je iskaz o potrebi započinjanja svaki dan ispočetka iz 1987. Unatoč takvim perspektivama, ovaj „vedri Sizif” svoje je djelo redovito hrabro, neobeshrabreno otvarao novim mogućnostima, konceptima, imaginaciji. S jednostavnom krilaticom „Svaki dan ispočetka”, otvarao je široke prostore eksplozijama kreativnosti. Zbog ovakvih je znakovitosti Kožarićev rad zaslužen kao kićen superlativima poput „najslobodniji”, „najkreativniji”, „najzanimljiviji”.

Razvijao se u umjetnika spekulativna duha, izrazitih individualnih osobina i anarhističkih ekscesa, a njegov plodan i heterogen opus, stvaran u dugom vremenskom razdoblju – nastajao iz nepresušne i nezatomljive radoznalosti – nema glavu ni rep, krajnje je dihotomičan, načinjen je od mnoštva transformativnih etapa, različitih cjelina, fragmenata, dijaloških i monoloških dionica, manjih epizoda, sitnijih čestica, neprestanih rasipanja, i kao takav primjer je anarhična diskontinuiteta, neevolutivne svijesti, neumorne i radoznale nestalnosti, svijeta nezatvorenih struktura, nepresušne gradbene volje. Više od stvaranja nekog prepoznatljivog stila, otvoren istraživanjima, istraživao je kako na svjež i neopterećen način motritelju snažno prenijeti vizualni doživljaj.

Uporno je njegovao autonomno višeznačje umjetničkog djela, pri čemu opažamo njegovu iznimnu dosjetljivost i sposobnost najprimjerenije materijalizacije lucidnih ideja, maštu koja se nije pokoravala nikakvim pravilima i koja nije priznavala granice.

Jedna od konstanti njegova mentaliteta jest i to da je svjesno prekinuo proizvodnju estetskih objekata koji bi pripadali jednom određenom kanonu stilskih i formativnih inovacija. Umjetnik je koji se ni u jednom trenutku karijere nije pridržavao uobičajenih radnih pretpostavki – svjesno ignorirajući zahtjeve za kontinuitetom i homogenošću opusa. Volio je eksperimentirati i ta će sklonost trajati tijekom cijelog njegova stvaralaštva. Nije podnosio umjetničke dogme i nije želio da umjetnost ostane zarobljena u zastarjelim formama, šablonama, učmalim kalupima. Nije, dakle, robovao jednoj shemi kojom bi uniformirao i konzervirao svoje djelo, nego je kod njega ideja neprekidno tražila nove oblikovne mogućnosti, a sve jednostavnijim i reduciranim oblikom postizao je sve veću plastičku uvjerljivost i sugestivnost.

On je, dakle, stvarao bez namjere da petrificira postignuto i da ga na bilo koji način odredi definiranim. Riječ je o razrađenosti artefakta i preuzimanju njegova gradbenog materijala radi gradnje nečega drugog. U Kožarićevu slučaju asembliranje i kolažiranje je značilo načelo montaže i preslagivanja, slobodna variranja i pretakanja oblikovnih formi, ali i medija.

Mašta i invencija kod Kožarića surađivali su na razini koja je bila daleko od okoštalih paradigmi i formula, pa njegovo stvaralaštvo očituje nevjerojatnu vitalnost, ono se neprestance – u stalnim morfološkim mijenama – obnavljalo iz svoje otvorene jezgre. Brojne su njegove izložbe – ostvarivane u konceptu kontinuiranih promjena i stalnih modifikacija izričaja – predstavljale iskaze, nikako definicije, nego osobne stavove, ključeve za nova tumačenja kiparstva i umjetnosti.

Antun Maračić odavno je tumačio da je Kožarić „autor stalne mijene”, navodeći da je „u Kožarićevu djelu, neovisno o formalnom stupnju dovršenosti, sačuvana

ideja procesualnosti, otvorenosti, kontinuiteta”. Svako je njegovo postignuće tek u tranziciji, „na čekanju”, u fazi transformacije i transferiranja u nešto drugo. To je, dakle, svojevrsni *work in progress* – proces formiranja djela koje se nikad do kraja ne ostvaruje niti se njegova cjelina konstituira po stilskoj, medijskoj ili bilo kojoj drugoj progresiji, nego se takvo što tek znade privremeno zaokružiti dok čeka na daljnju transformaciju. Uvijek je riječ o stanjima prijelaza, elementima plauzibilnosti, procesima tranzicije, vrijednostima međustanja.

U Kožarićevoj operativnoj praksi prepoznajemo zaigranost, igru, užitak u otkrićima kiparenja, asembliranja i slikanja, što on izvodi s lakoćom, nerijetko i olako, uz uporabu novih materijala, pa i nađenih. Utjelovivši u operativnost i tzv. nađene predmete, on je snizio patetiku pojma umjetnosti i krenuo u demistifikaciju tog pojma i svega što se oko njega kontekstualizira, ali i pojma umjetnika koji je odabran i stvara pod sretnom zvijezdom. Na drugoj strani, kao određena antiteza, stoji činjenica da je postigao da u našoj sredini kao umjetnost bude prihvaćeno i ono što je po mjerilima te sredine izvan konvencija koje je ta sredina držala nepovredivim.

2.

Ivan Kožarić, *Unutarnje oči*, gips,
1959.-1960., Atelijer Kožarić
(foto: D. Bavoljak)

Ivan Kožarić, *Inner Eyes*, gypsum,
1959/60, Atelier Kožarić

Brojne okolnosti realnosti u kojoj je živio i stvarao vodile su ga spoznaji da se jedini doista efikasan učinak umjetničkog rada može postići samo činom subverzije obavljene unutar društveno dominantnih vrijednosnih normi i nadasve vrijednosti koje zagovara sistem umjetnosti.

Tu se afirmira lik osamljena pojedinca kojem je svaki apriorni ideološki i stilski odabir u načelu neprihvatljiv i dalek, kojem je bliska jedino čista i razbuđena umjetnička vokacija. Mudro se distancirao od svega što mu se nadavalo svakodnevnim i trivijalnim, uvijek je bio zanesen i zaokupljen onim što mu se ukazivalo izvanvremenskim i trajnim, pa je već polovicom pedesetih godina 20. stoljeća ležerno otplovio od obale zatečenih shvaćanja sredine u kojoj je djelovao i od njezina primitivnog sistema umjetnosti.

Nije se nikad mirio s činjenicom da se vrijednost umjetničkog ostvarenja određuje izvana i od drugih, što konkretno znači da vrijednost određuju sistem umjetnosti i lokalni kontekst koji rad apsorbiraju, preuzimaju i od njega čine javno dobro i još češće materijalno dobro. U njegovu svjetonazoru rad posjeduje jedino vrijednost iznutra, u svojoj jezgri! Jedna od važnih poruka ovog velikog umjetnika bila je da u sredini u kojoj je sistem umjetnosti zakržljao, gdje nema razvijena tržišta o čijem bi ukusu i zahtjevima trebalo voditi računa, u tradicionalističkom okružju koje eksperimentalnoj umjetnosti tradicionalno nije sklono, umjetnik koji teži eksperimentima nema potrebe zatvarati se u homogenosti stila, jezika, tehnike.

Osvojio je umjetničku slobodu da rabi bilo koji predmet, događaj, činjenicu ili pojam kao materijal, da u rukopis nesputano uključuje sve medije i da meandrira između različitih postupaka i strategija umjetničkog nastupa. Uvijek je iznova tražio nov ili prikladniji način izričaja u kojem gotovo uopće ne primjenjuje ranija iskustva. Jer, riječ je bila o specifičnoj konstituciji duha koji je od samog početka bio zarobljen nekom čudnom unutarnjom nestrpljivošću i ambicijom koja nije bila nošena toliko htijenjem da se dovrši jednom započeto koliko da se prije svega i nadasve pomaknu granice naslućenog. Kretanje, traganje, izdvajanje, ukazivanje, nalaženje, povezivanje, prikupljanje, predviđanje, sve su to različite, a potrebne metode u njegovu istraživačkom procesu.

Takvim promišljanjima i ostvarivanjima vidno je pomicao granice izričajnih mogućnosti, kako shvaćanjem materijala, međuodnosom formi, tako i metodom kojom upućuje na neodrživost bilo kakva oblikovnog stereotipa na području kreativnog promišljanja. Riječ je o modelu mišljenja i ponašanja, metodološkom pristupu, stvaralačkoj praksi, o umjetnosti kao istraživanju, statusu neprestano otvorena umjetničkog djela.

Za obilježavanje krucijalnih odlika Kožarićeve skulpture najkorisnije su teze Rosalind Krauss „skulptura u proširenu polju”, pod kojim ona podrazumijeva da skulptura više nije neka čvrsta i u sebe zatvorena materijalna tvorevina, završeno i nepomično tijelo za koje su ne tako davno važile oznake kip/kiparstvo, nego je to kožarićevska zamisao izvedena od najrazličitijih sredstava rada, konstrukcija skinuta s postamenta na kojemu je počivala klasična funkcija skulpture kao spomenika i smještena izravno u prostoru, na podnici galerije, ulice, prirodne ili urbane površine. Za njega svijet, u svakom slučaju, nije jedinstven i neponovljiv, niti unaprijed determiniran; upravo obratno – uvijek se iznova rađa i preporođa!

Reciklirao je, prerađivao i preslagivao postojeće skulpture i cijele serije radova koje doživljavaju brojne i upečatljive transformacije. Stoga o njemu govorimo kao o umjetniku koji kontinuirano revidira svoje dotadašnje tvorevine, mijenja im značenje i preimenuje, izmiješta ih i uzima kao temelj za novu gradnju, preobražaje i preobličenja i oni su stalno u pokretu, pri čemu autor ne vodi računa ni o njihovu

dotadašnjem antologijskom statusu. Autorski mu je rukopis neprestano usred raspadanja i gradnje! Prethodne radove rabi kao „sirovinu“ za stvaranje novih, odbijajući njihovo stabiliziranje u jedan konačan oblik, reciklira i sadržaj i formu. Uočavamo autorsku težnju da se djelo pretvara u prijelaznu postaju prema nekom daljem, složenijem cilju. Jedan ustroj oblika tu je da bi se kroza nj ostvario proboj prema nekoj drugoj formi ili drugom ustroju oblika. Jedna forma izrasta iz druge. Govorimo o dimenziji nedovršenosti Kožarićeva opusa, s potencijalom njegove neprestane daljnje preobrazbe, o dehijerarhizaciji, neprestanom recikliranju, procesima, odbacivanju postignuća i njegovu rearanžiranju.

Kožarić ide u red najmaštovitijih i najvještijih eksperimentatora u materijalima. Njegov doprinos biva uvećan sposobnošću akceptiranja i transformiranja materijalne stvarnosti vlastita okoliša u kiparski medij. Veliki broj materijala koje je plodonosno uporabio ne pripada kiparskoj tradiciji, nego često čak i trivijalnoj ambalaži.

Ciklus *Spontane skulpture*, primjerice, nastajao između 1978. i 1986., čine objekti sastavljeni od poluobrađenih ili neobrađenih, običnih i potrošnih materijala, tj. od dasaka i letvi koje je autor inače rabi pri modeliranju, stvarajući neobične kompozicije i kontekste. Ciklus je primjer umjetničke aproprijacije i revitaliziranja vlastitih radova, njihova redizajniranja i recikliranja. Konstrukcija *Spontanih skulptura* sastoji se od većinom vodoravno i okomito postavljenih dasaka i letava, a učinak proizlazi iz njihovih različitih odnosa i položaja. Riječ je o labavim sustavima koji ne priznaju strogu hijerarhijsku, kronološku ili na drugi način usustavljenu organizaciju, u kojoj su se nalazili čak i radovi čija je vrijednost već odavno bila potvrđena, ali i materijal s otpada. Drvenom materijalu, bez poetološkog digniteta, na pojedinim primjerima, pridodavao bi i svoja ranija djela (primjerice, mali odljev u aluminiju *Oblika prostora* iz 1966.), koji je aluminijskom žicom povezo s uspravnim letvama, čineći ih dijelom nove cjeline.

Njegov rukopis, ni tempo njegove realizacije, nije išao u skladu s promjenama okoline i kulturnog konteksta. Isto tako, sam je uspostavljao propozicije svojeg djelovanja, nije ih preuzimao od drugih, nego je o njima sam odlučivao, na što su utjecali njegovo svekoliko umjetničko iskustvo i njegovi etički stavovi, u čemu smo prepoznicali dišanovsku gestu izbora i imenovanja umjetničkog čina.

Najodlučnije je u nas prihvaćao dišanovsku strategiju aproprijacije gotova ili preinačena izvanumjetničkog predmeta i navođenja takvog predmeta u povlašteni umjetnički kontekst – umjetnikovo pravo na prisvajanje i transformiranje svega što ga okružuje u njegovoj svakodnevnoj urbanoj i industrijskoj sredini, svega što čini dijapazon realna svijeta...

Njegova ostvarenja nerijetko su neočekivani spojevi međusobno različitih, čak i disparatnih materijala. U njihovoj gradnji uočavamo sklonost heterogenim sastavima i hibridnim sklopovima, cjelinu svu od fragmenata, poziv motritelju na decentrirano motrenje i laviirintično čitanje potencijalnog podteksta djela.

U njegovu opusu postoje radovi u kojima je materijal podastrt u realnu stanju nađenih predmeta, ali i onih gdje je nađeni materijal transformiran i transferiran u novi objekt, asemblaž ili akumulacije neodadaističkog karaktera. Kad preuzima gotov predmet, Kožarić ga nije preuzimao doslovce, ogoljeno, nego ga je okruživao mnoštvom rukopisnih intervencija kojima je odašiljao nova značenja i poruke. Riječ je o razgrađenosti funkcije uporabna predmeta i građenja – iz njega – nečega drugoga. Time autor istodobno poručuje da – zahvaljujući oblikovnom preobražaju – gotovo sve može biti skulptura.

Lutao je ulicama, promatrao što se oko njega zbiva, spremno je reagirao na te uvijek promjenjive i neočekivane dojmove. U umjetničkom poslanju udruživao je inventivnost i provokaciju, očitovao je sklonost prema postupcima i materijalima moder-

nih urbanih brikolera, skupljača običnih stvari, čak i onih s otpada, od kojih je on – potpuno u duhu dišanovske transformacije smisla predmeta – postizao prelazak od izvanumjetničkih situacija k umjetničkim vrijednostima. Nastajala bi i tako po uporabljenim sredstvima siromašna umjetnost, umjetnost oskudnih (odbačenih, bačenih, lako pribavljivih i obradljivih) materijala, a Kožarić bi od tih i takvih materijala sklapao, slagao, sastavljao, dograđivao, izrađivao, gradio... Bio je to skromni ručni posao s raspoloživim priručnim atelijerskim alatom, s vrlo čvrsto sačuvanim idealom: obraniti i očitovati jasnu svijest o tome što sve rad na području skulpture jest i može biti.

Predmete je, dakle, montirao od različitih nađenih predmeta, ali s obzirom na to da je znao da je u suvremenom umjetničkom tržišnom sustavu galerija povlašteno mjesto umjetnosti, sve što bi negdje pobrao ili sve što je sam iznova napravio od prisvojena materijala prkosno je unosio u galerijski ambijent i koristio se njezinim institucijskim okriljem da bi ovakvom svojem životnom ponašanju i onomu što bi njime stvarao pridodao status kulturnog i materijalnog dobra.

Kod Kožarića je na djelu neprestana osmoza između običnog i svetog, kaotičnog i uređenog, životnog i umjetničkog... U materijalu što ga uočava na ulici – u smeću, hrpama različita otpada, zidarskim „jarcima“, kantama za smeće... – vidio bi vrijednosti po sebi i što, kako izjavljuje, nastoji „izložiti kao nešto lijepo i živo, što apsolutno spada u likovni svijet“. Nastavljao je praksu da banalne i netrajne materijale bez ikakva artističkog i plastičkog digniteta, gotove predmete iz urbana okoliša – koji su prije imali određenu svrhu – po svemu izjednačava s uradcima koje je u stvaralačkom zanosu stvorila njegova ruka. Takvim materijalom i ravnopravnim tretmanom „umjetničkih“ i „neumjetničkih“ materijala – razmicao je, desakralizirao i depetificirao sve ono što se u nas kao malo vode na dlanu čuva kao okoštale estetske vrijednosti i uopće sve ono prema čemu se naša kultura dogmatski, tradicionalistički i konzervativno postavlja.

Dosadašnja iskustva uporabe *ready-madea* u suvremenoj hrvatskoj umjetnosti pokazala su da će ta uporaba biti uspješna samo ako se zadovolje najmanje dvije premise. Prva – autor koji rabi *ready-made* mora biti ako ne karizmatičan, a ono barem visoko renomiran umjetnik, osoba koja u javnosti uživa kredibilitet, persona kojoj se, na temelju njegovih dotadašnjih postignuća, vjeruje. Druga – *ready-madeom* mora biti ostvaren za sredinu relevantan, važan, koristan, elokventan, barem duhovit iskaz/komentar o prostoru i vremenu u kojem je upotrijebljen. Ta je dva uvjeta ostvarivao Kožarić. On je najbolje u nas shvaćao fenomen *ready-made*, njegovu suštinu i potencijale i najefektnije ga rabio, šaljući nam njime sijaset relevantnih i duhovitih poruka.

Rabeći strategiju *ready-madea*, Kožarić, među ostalim, očituje ponašanje koje svoje podrijetlo vuče iz određenih postavki povijesne avangarde, a preuzimajući ih, prožima ih notom dadaističkog otpora prema tradicionalnom pojmu „velike umjetnosti“, rogovareći protiv glorifikacije i mistifikacije njezinih, navodno, univerzalnih i trajnih dimenzija i vrijednosti, zagovarajući vlastiti stav o njezinim efektivnim mogućnostima i dometima, napuštajući istodobno romantični lik kakav si od davnine stvara umjetnik.

Asemblažima je ostvarivao vlastito temeljno vitalističko načelo otvorena djela i duhovitost iznenadnih invencija, a sve radi negiranja bilo kakvih dogmi i unaprijed određenih postulata, dokazujući, među ostalim, svoju staru praksu opiranja svakom zatvaranju stvorenoga i relativiziranja pojma završenog djela.

Razvidna je njegova odluka da će radije srljati u opasnost od mogućeg zastranjivanja i u rizik od gubitka dotadašnjeg prestiža nego u sigurnost osrednjeg i sitnog dobitka u ime društveno priznata umjetničkog karijerizma.

3.
Ivan Kožarić, *Torzo*, bronca,
1955., Atelijer Kožarić (foto:
D. Bavoľjak)

Ivan Kožarić, *Torso*, bronz,
1955, Atelier Kožarić

Posrijedi je, dakle, normalan, prirodan, razložan odnos umjetnika prema vlastitu radu, prema samoj naravi umjetničke kreativnosti koju on shvaća kao nemistificirano ljudsko ponašanje, ali i ponašanje uvijek plemenito u pobudama, oplemenjeno u postupcima, pristupačno u značenjima, razumljivo u porukama, prihvatljivo u značenjima, koje fascinira i neusiljenošću, zaigranošću, nepretencioznošću, ali i razumnošću i razumljivošću, ozbiljnošću, odgovornošću, pristupačnošću, očitujući da – upravo kada se sva takva svojstva posjeduju – umjetnost se otkriva kao čudesna, ali ne i neka natprirodna, nego, dapače, do same srži prirodna i prisna aktivnost.

Među ostalim, Kožarić je bio izraziti nomad. Rabio je strategije nomada još davno prije nego što je A. B. Oliva teorijski artikulirao i proklamirao olivijanski transavangardistički nomadizam. Stoga mu je dio opusa posvećen iznalaženju prostora gdje će se susresti neke naoko nepomirljive suprotnosti. Njegov nomadizam posebice se intenzivirao u postmoderno doba – s obzirom na to da više nije bilo ideološke pravovjernosti, nije trebalo biti niti morfološke uniformiranosti! Ukrštanja, mješavine, razni sinkretizmi, spojevi proturječnih elemenata u njegovu su stvaralaštvu česta pojava.

Biti nomad znači biti umjetnik koji djeluje po porivu svoje naglašene subjektivnosti i prema okolnostima u kojima se trenutačno nalazi, ne vodeći više računa o

tome odgovara li to obvezama izgrađivanja nekog stila. Kao tipičan nomad intenzivno se kretao po svim područjima koja su mu stajala na raspolaganju. U njegovu rukopisu zato nalazimo toliko različitih tema, načina prikazivanja, različitih tehnika, širine i sveobuhvatnosti razmišljanja. Njegovu stvaralačku praksu odlikuje prilagodljivost – on s lakoćom prelazi s jednog načina kreiranja na drugi. Nomadizam se kod njega očitovao u čestom mijenjanju likovnih disciplina, u rasponu od kiparstva, spomenika, javne plastike, slikarstva, crteža, grafike, fotografije, preko instalacija, hrpa, keramike, fotografije i oblikovanja cjelovitih ambijenata u duhu novih oblika umjetničke prakse, preko urbane plastike, umjetnosti ponašanja, pa sve do konceptualnih proklamacija, tekstnih radova, videouradaka i performansa. Zapravo gotovo da nije bilo postupaka, medija, tehnika i načina izražavanja koje nije iskušavao. Pritom je transparentno, uvjerljivo i dojmljivo ilustrirao postojanost i vitalnost svake specifično-plastičke konceptijske misli, dosljedno provučene kroz veći broj ostvarenih inačica ili njihovih ciklusa. On je bio nomad s ciljem i ambicijom da se u umjetnosti, kako ju je on shvaćao i ostvarivao, prerastu disciplinske granice i nadiđu tehničke podjele da bi na vidjelo izbila vokacija „govora u prvom licu”. Kretao je od shvaćanja da se umjetnik njegova vremena više ne može smatrati specijalistom samo jednog medija, discipline ili tehnike.

Kao umjetnik-nomad Kožarić je majstor antitetičkih parova i njihovih proturječnosti: gotovo istodobno kreće se brojnim jezičnim i medijskim područjima ne obazirući se na lokalne predrasude o obvezi stvaranja homogene i prepoznatljiva stila jedne umjetničke ličnosti. Istodobno ga zanima sve: figuracija i apstrakcija, organika i geometrija, hedonizam i materijalni asketizam... Možemo dodati i dvosmislen odnos između čvrste i tvrde materije i vitalističkih i putenih nadahnuća, između lica i naličja, između pozitivna i negativna, oporog i uglađenog, hermetičnog i vitalistički aluzivnog... Iskusno eruditsko motriteljevo oko u tom će plurimedijskom metežu

4.

Ivan Kožarić, *Čovjek koji sjedi*,
bronca, 1955., Atelijer Kožarić
(foto: D. Bavoľjak)

Ivan Kožarić, *Sitting Man*, bronze,
1955, Atelier Kožarić

prepoznavati nešto što u fokus priziva iskustvo *fluxusa*, *arte povere*, *process arta*, ali neće mu promaknuti ni neodadaistički dodatak i prizvuk.

Za Kožarića prijelaz iz jedne pozicije u drugu nema deklarativno ideološko opravdanje, nego je zapravo sasvim subjektivnih i individualnih povoda i razloga, vođen vlastitim nepredvidljivim potrebama i vokacijama, sklonostima, željama, zamislima, intuicijom, iz nadahnjujuće vjere u smisao i nužnost umjetničkog stvaranja... Kao tipični nomad, on, dakle, djeluje po porivu svoje naglašene subjektivnosti, promjene njegova rukopisa uvijek su prirodne a ne programske, organske a ne forsirane, dubinske a ne trenutne.

Njegova ideja slobode temeljila se na duboko individualnu odabiru i nepristajanju ni na kakvo duhovno ni formalno bratstvo. Vjera u individualnost i pravo na vlastitu posebnost ostaje tako temeljnim umjetničkim načelom ovog umjetnika, osobe koja nikad nije pripadala nigdje, ni politički, ni konceptualno (osim, nakratko, u Gorgoni).

Nikad nije pripadao nekom organiziranom i programatskom umjetničkom pravcu ni trendu, a nije pratio mijene u umjetnosti ni stjecao znanja o umjetničkim trendovima, niti se uključivao u aktualne umjetničke rasprave. On je primjer refleksivna umjetnika duboko uronjena u izvore i posljedice vlastita djelovanja. Od samih kreativnih početaka suvereno i sigurno kročio je svojim putem i razvijao se mimo stroge medijske discipline i diktata, utjecaja domaće i inozemne umjetničke tradicije i suvremene mu umjetničke proizvodnje. Snažno i iskreno zastupao je i naglašavao autonomiju umjetnika kao kritičkog pojedinca sučeljena vladajućim društvom – a to je podrazumijevalo i kulturnim i umjetničkim –kriterijima i vrijednostima. Bio je svjestan činjenice da djeluje unutar dominantna, primitivna domaćeg sistema umjetnosti i jedino što mu je preostajalo bila je strategija subverzije i razlokavanja tog sistema, razotkrivajući u njemu, među ostalim, ambicije stjecanja društvenog prestiža i materijalne koristi kao najvažniju odliku. Umjesto da se otvoreno i deklarativno buni protiv tog sistema, kojem organski nije htio pripadati, očitovao je nagonsku potrebu za iskošenim pogledom i pobočnom pozicijom, a sve to radi pojačavanja ili izazivanja krize unutar zatečenog sistema umjetnosti, kao segmenta vladajućeg sociopolitičkog korpusa. Stoga je njegova umjetnost, iako to deklarativno odbija biti, u suštini bila i svojevrsna ideološka i kritičko-politička praksa.

Iz desetljeća u desetljeće njegova morfologija postaje sve kontroverznija, ambivalentnija, heterogenija i višeslojnija, u njegovu rukopisu neće biti nikakvih konstanti. Kožarić je u neprestanoj potrazi za novim oblicima, materijalima i inovacijama plastičkih medija – odbacuje tradicionalni kiparski materijal i izražava se i antiskulpturalnim materijalom, ne-materijalom. Svako od njegovih djela od tada opsjednuto je istraživačkom radoznalošću, sadrži obilježja kojima se visoki modernizam rado kitio: primjerice, inovaciju, mladenački duh, dašak supkulture, emancipatorske pretenzije, dinamiku, novu, svježiju estetiku, intenciju da se ispituju novi modeli vizualne percepcije te mogućnosti prenošenja tih iskustava na teren ambijentalne plastike...

Postavljao se kao autor koji se usuđuje zaboraviti povijesno-umjetničku erudiciju i više je se ne sjećati. Vrlo rano, već oko 1960., postao je neovisan o svim događanjima na svjetskoj umjetničkoj sceni, hrabro je formulirao vlastiti jezik i njegovo stvaralaštvo postaje iznimno jedinstveno i gubi vezu s umjetničkim internacionalizmom. U početku se njegovo kiparstvo kreće iz vrlo zamršena povijesnog čvorišta iz kojeg se granaju i razvijaju različite poetske diskurzivnosti koje traju na svjetskoj umjetničkoj pozornici, naravno u različitim statusima, dajući svijetu umjetnosti bogatstvo izraza, stavova i pogleda na svijet. Razvidno je, dakle, da je do 1960. – kada

se vraća iz Pariza – osjećao pripadništvo širokom kompleksu moderne umjetnosti; on nastoji sudjelovati u zbivanjima na europskim umjetničkim prostorima, ali od tada pa nadalje – u godinama vlastitog radikalnog jezičnog i koncepcijskog zamaha – stvara izdvojeno, osamljenički i jedinstveno. Od tada pa nadalje predstavlja se novim, slobodnim, jedinstvenim i nadasve inovativnim načinima kiparske i slikarske produkcije. Ubrzano se razvijao u umjetnika izrazite posebnosti, u stvaraoca „izvan struje“, u tvorca individualne mitologije, izrazito imaginativnih, spekulativnih, vrlo subjektivnih predstava, konstrukcija i struktura. Promotor je novih ideja, modernih odabira i pristupa, udaljavajući se ne samo od nacionalnih nego i od klasičnih zapadnih stvaralačkih uzusa.

Primjerice, u osjećaju prostora i njegove ispunjenosti Kožarić kao kipar ne zanemaruje negativ, prazninu i potencijal međuprostora, nevidljivi zrak koji struji. To je već oko 1963. zorno demonstrirao ciklus *Oblici prostora* – dokaz da velebna postignuća mogu poniknuti na apsurdnim idejama: nešto najfluidnije i najneuhvatljivije – prazninu – kipar pretvara u najtvrđe materijale i na ovaj ciklus u tom trenutku ništa u svjetskoj skulpturi nije bilo nalik! Promišlja slobodnu formu lišenu svih tematskih asocijacija, prazninu kao jednakovrijedan, integralni dio skulpture i mogućnosti opredmećivanja nevidljive unutrašnjosti stvari. Kožarića u to doba, dakle, zaokuplja paradoksalna zamisao mogućnosti odljeva ili otisaka raznovrsnih praznina i šupljina koje bi bile materijalizirane tako što će biti popunjene punim volumenom trodimenzijskih skulptura i dobivati raznovrsne, uvijek atraktivne forme. Privlače ga ideje o postojećoj, ali nevidljivoj unutrašnjosti i međuprostoru među stvarima kojima daje oblik i tvornost. Na konceptualnoj osnovi – „iz ničega“ – materijalizirane su skulpture naglašenih, sažetih, zbitih, jajolikih, eliptoidnih, ovalnih, prizmatičnih i raznovrsno zaobljenih apstraktnih volumena iz kojih je istisnuta prisila mimetičkoga, zahvaljujući čemu su opne skulptura još slobodnije i nesputanije. Od tada pa nadalje predstavlja se novim, specifičnim i inovativnim načinima kiparske i slikarske produkcije, emancipirane od međunarodne tradicije.

Kožarićeva se slobodoumnost očitovala i u neuvažavanju operativnih konstanta medija. U umjetničkom djelovanju, kako ga je on shvaćao i prakticirao, više nije bilo mjesta primjeni strogo specijalističkih tehnika – te su tehnike za nj bile nedostatne za predočavanje svih onih invencija što ih je kao umjetnik želio i mogao razviti. Opirao se svakom stilskom, morfološkom i ikonografskom zahtjevu, ignorirao klasične kiparske i slikarske prosedee, stvarao materijalno elementarno, bez zanatskog sitničarenja. Premda je vrlo brzo, već kao student na zagrebačkom ALU-u, postao superiornim majstorom u svim medijima u kojima se okušavao i spretno oko sebe širio pravu metijersku raskoš, zarana su ga prestali zanimati tehnička perfekcija, izvedbena virtuoznost, estetski standardi i propisano funkcioniranje medija. Stoga već u njegovu rukopisu koji se razvija ranih pedesetih godina 20. stoljeća mahom gospodare elementarnost, sažimanje i koncentracija, jednostavnost, lapidarnost, utišana gestika, zgusnutost forme, sažeti volumen, elementarnost obrade, minimalizam zahvata u materiji, pročišćenost forme... Kožarićev je cilj što više izvući iz samog materijala, učiniti materijal po svaku cijenu zvonkim i osjetljivim, kao da je od živog tkiva. Svoja vizualna iskustva pretvarao je u čisti jezik plastičke komunikacije s jedinstvenom mogućnošću priopćavanja i najizniansiranijih poruka i emocija.

Njegov je opus na problemski najisturenijoj poziciji u umjetnosti sredine u kojoj je proveo dugi i plodni radni vijek. U hrvatskoj umjetnosti najdublje je zagnjurio u ispitivanje interne naravi umjetničkog čina i na tom planu polučio jedan od krupni-

5.

Ivan Kožarić, *Spontane skulpture*,
kombinirana tehnika, 1985.,
Atelijer Kožarić (foto: D. Bavoľjak)

Ivan Kožarić, *Spontaneous Sculptures*,
mixed media, 1985, Atelier Kožarić

jih i važnijih doprinosa: snizio je i spustio auru, patetiku pojma umjetnosti i poduzeo demistifikaciju tog pojma i svega što se oko njega prepliće i sapliće. Do krajnjih granica radikalizirao je same instrumente umjetnosti i do maksimalne napetosti zaoštrio je problem njezine funkcije i perspektive u suvremenoj kulturi i društvu. Samo netko tako odlučan u stavovima mogao se izboriti za to da za umjetnost i u umjetnosti bude prihvaćeno čak i ono što po mjeri sredine stoji izvan njezinih nepovredivih konvencija.

Nefrontalno je – samo vlastitim naporima i uspjesima – razobličavao umjetnost s velikim početnim slovom, lažne umjetničke mitove, stvaralaštvo koje pretendira na svoju spiritualnu nedodirljivost, posebice domaću, onu lokalnih razvikanih veličina.

Srušio je predrasudu da umjetnost nastaje kao neki sretni trenutak nadahnuća i sugestivno nas uvjeravao da umjetnost nastaje kao potpuno osviještena kritička i autokritička refleksija kako u odnosu na pojam i praksu vladajuće umjetnosti globalne i vlastite sredine, tako čak i u odnosu na dotadašnje iskustvo svoje umjetnosti.

Konstrukcijom i dekonstrukcijom svojih oblika i objekata očitovao je otpore, nepristajanja, nepovjerenja prema svemu što u umjetnost i kulturu unosi povlađivanje dominaciji populističkog, potrošačkog i masmedijskog.

Držimo da je bio posvećenik umjetnosti, bespogovorni vjernik, onaj koji je djelovao radi same ideje umjetnosti, radi i u ime jedne po njemu besprijeekorne umjetnosti „kao umjetnosti“.

Biti vrlo aktivan i nadasve važan sudionik umjetničkih zbivanja i previranja tijekom karijere u povijesnim prilikama obilježenim krupnim političkim i kulturnim previranjima i preobražajima u Kožarićevu primjeru značilo je proživjeti vrlo bogatu i burnu umjetničku egzistenciju. Biti istaknut umjetnik, pripadati najužem krugu protagonista prijelomnih umjetničkih zbivanja u vlastitoj sredini, značilo je ne samo proizvesti vrijedna umjetnička djela nego se i upuštati u izazove nekonformističkog ponašanja, zauvijek se odricati zavjetrine konvencionalnog ponašanja, i to najčešće bez ikakva izvjesnog ishoda, podnositi rizike odbacivanja već postignutog i prihvaćanja neizvjesnosti nečega tek naslućenog, prije u iskušavanju nepoznatog nego u brižljivo čuvanju i zadržavanju postojećeg, potvrđujući se ne samo kao umjetnik nego i kao osoba za primjer i uzor svima onima koji i umjetnost i život vide i prihvaćaju na sličan način.

Izgradio je osobni modus ideologije nepovrediva umjetnikova egocentrizma, svjesno usmjerena prema prevladavanju i izigravanju svih onih atributa koje moral građanskog društva pridaje fenomenu umjetnosti tretirajući je kao predmet trivijalizacije, a u socijalističkoj zbilji i kao pojavu krajnje idealizirane „kulturne nadgradnje“. Prvi je u nas krenuo prema utemeljenju motivacija umjetničkog djelovanja kao funkcije samoafirmacije jedinke, pa je u tom pogledu njegova uporaba *ready-madea*, na primjer kanti za smeće pokazanih 1993., u Galeriji Beck, kao jedinih eksponata na izložbi, odčitavamo kao isticanje vlastitih, a ne više prihvaćanja postojećih kvalifikacija pojma umjetnosti. Nastavljao je tako umjetničku strategiju koju je A. B. Oliva nazvao strategijom „amplifikacije Ega“. Svjestan svoje alijenacije u alijeniranu društvu, umjetnik se ponaša kao jedinka koja privid izlaza iz te situacije vidi samo u šansi vlastita samopotvrđivanja. Moralni primjer ovog njegova prevrata mogao je – a zacijelo u nekoj mjeri i jest – poslužiti kao uzor mlađim autorima da se iz svojih polazišta upuštaju u iznalaženje te iste mjere samostalnosti ponašanja, ali istodobno im je postavio nove, visoke ljestvice i standarde.

Kožarić nam je ostavio i poruku da autentični pojedinci i njihovi pothvati i stavovi utemeljeni na vlastitim uvjerenjima, branjeni čvrstim etičkim nazorima, ostaju nenarušeni u svojim osnovama, ostaju sačuvani u svojoj dosljednosti, u „dosljednosti u dosljednosti“ (Germano Celant).

Danas, kada njegovo djelo sveudilj živi, ostaje trajan izazov oku i duhu, a njegovi napori izazivaju pozornost i rasprave te zadaju teškoće nama interpretima.

Zaključak

Bježeći od struktura fiksnog, koherentnog identiteta, neprestano je – kroz prizmu nesputane imaginacije – propitivao postignuto, s uvjerenjem da svako postignuće podliježe promjeni, transformaciji, uvijek može postati nešto drugo. Stoga je svako Kožarićevo postignuće tek u tranziciji, „na čekanju“, u fazi transformacije i transferiranja u nešto drugo. To je, dakle, svojevrsni *work in progress* – proces formiranja djela koje se nikad do kraja ne ostvaruje, niti se njegova cjelina konstituira po stilskoj, medijskoj ili bilo kojoj drugoj progresiji, nego se takvo što tek znade privremeno zaokružiti, dok čeka na daljnju transformaciju. Uvijek je riječ o stanjima prijelaza, elementima plauzibilnosti, procesima tranzicije, vrijednostima međustanja. Zapravo je opisivao oslobođen svijet, prepun mogućnosti – zapanjuću snagu i misterij umjetnosti.